

РОМАН О. ЗАБУЖКО «МУЗЕЙ ПОКИНУТИХ СЕКРЕТІВ» У СВІТЛІ ЛІТЕРАТУРНОЇ КРИТИКИ

«Мені пощастило на старті» наголошує Оксана Забужко в кожному інтерв'ю. Справді, Оксана Забужко є однією з найбільш відомих, а водночас і найбільш критикованих письменниць літературного покоління 80-років ХХ ст, яка декларує жіночі ідеї в новій українській літературі.

Життя і творчість О. Забужко викликали зацікавлення багатьох сучасних дослідників, серед тих, хто приділив найбільше уваги тим чи іншим проблемам відзначимо Н. Зборовську, Л. Таран, В. Агеєву, С. Марвієнко, Г. Кошарську, Т. Тебешевську-Качак, М. Найдана, Ю. Шереха, К. Ботанову, Ж. Дусову, О. Карабьову, В. Полковського, М. Рябчука, І. Долженкову, В. Неборака, Н. Білоцерківець, В. Рубана, В. Скуратівського, С. Павличко та ін. Наприклад, у Центральному Європейському університеті (Будапешт) була захищена дисертація з постколоніальної компаративістики – порівняння творчості Оксани Забужко і Джемайки Кінкойд. Прикметно, що О. Забужко – одна з найбільш досліджуваних письменниць в українському літературознавстві.

«На сьогоднішній день у нас не вироблено національного наративу – тобто єдиної картини, єдиної зв'язної послідовної розповіді про нашу історію 20 століття, чи хоча би повоєнної історії. Саме тому ми не є європейською країною, ми не в європейській унії і не скоро в ній будемо... Ми всі продовжуємо жити у поствоєнному світі, світі, породженому і сформованому Другою світовою війною» [2], – так охарактеризувала пані Оксана нинішній стан справ української літератури. Окрім того на її переконання, поки на Заході наративи будуть реконструйовані, ми тільки прийдемо до створення власного, їм є що реконструювати, а ми реконструюємо, конструюємо і реконструюємо одночасно, це завдання потрійної складності, вважає письменниця. [2].

З огляду на авторську характеристику процесів у просторі сучасної української літератури є актуальним дослідження її останнього твору. «Музей покинутих секретів», надрукований вперше київським видавництвом «Факт», – це гармонійний синтез дослідницької і письменницької роботи, споглядання автором чужих доль та історії, співпроживання їх протягом 832 сторінок.

Події твору охоплюють життя трьох поколінь, шістьдесят років розвитку української історії, період з початку осені 1943-го і до весни 2004-го. У романі зображено добу бойових дій УПА та суперечливої політики Сталіна, добу шестидесятників і період незалежності, перебудову та конфліктні 90-ті. Історія України на сторінках роману постає зрозумілою та живою. Як відзначили найперші українські читачі цього роману (серед них видатний літературознавець та критик Віра Агеєва), читання цього твору автоматично включає процес пригадування своїх власних історій, іде процес розгальмовування витісненої пам'яті. За словами самої авторки «один із

головних "меседжів" цієї книжки, власне, полягає в тому, що в історії є речі, яких ми ніколи не дізнаємося. Із цим знанням треба жити, бути свідомим того, що далеко не всі із "закопаних" і "покинутих" секретів будуть розкопані, що це не означає, що вони не продовжуватимуть оті-от нам «невідомі» й «незнані» сюжети і впливати на наше сьогодення й майбуття» [3].

У критичній пресі цей роман О. Забужко вже встигли порівняти з Джойсом, Прустом, Достоевським, Набоковим. З одного боку, це є свідченням високої якості письма, «мовостилю», за Голобородько. З іншого – відзначає рідкісну для сучасних письменників відвагу та рішучий намір позмагатися з літературою світового канону. Леонід Плющ у рецензії на роман О. Забужко «Музей покинутих секретів» вдало спрогнозував: «Своєю масштабністю, многосюжетністю, багатоголоссям, глибиною проникнення в душі людей, у трагедію скаліченої людини й нації «Музей» на десятиліття без сумніву стане проблемою й предметом гуманітарних наук. І вимагатиме від україністики суттєвого підвищення її рівня» [4]. А експерт «Книжки року» Ростислав Семків зазначив, що за останні 20 років у нас не було масштабнішого й могутнішого тексту [5]. У свою чергу німецькі критики назвали цей роман Забужко «Біблією українського постколоніалізму».

За ці декілька років, з часу появи «Музею», роман встиг зібрати велику кількість критичних відгуків, більшість авторів яких сходяться у тому, що цей роман присвячено любові та смерті, минулому, що не проминає, а продовжує жити далі, впливаючи на наші життя, до того ж навіть без нашого усвідомлення та знання про це минуле. Сама О. Забужко лаконічно формулює тему, розкрити на більш ніж 8 сотнях сторінок, так: «Певно цей роман про вибір, який мусить робити кожне покоління у різних історичних декораціях» [2].

На запитання Оксани Зьобро про зміст твору в рамках інтерв'ю для газети «Високий замок» О. Забужко відповіла: «Знищені проекти, життя, задуми, любові, ненароджені діти... Усе це не витирається, не зникає, а продовжує існувати в невидимому полі і раціонально незрозумілими способами формувати наше життя. Простежую це на дистанції трьох поколінь. Важко сказати який жанр роману. Сімейна сага? Але у романі є члени однієї родини, які навіть не знають одне про одного. У "Музеї..." – троє оповідачів, зокрема, сімейна пара (журналістка і колишній фізик, який у 1990-ті став бізнесменом, зайнявшись торгівлею антикваріатом) та вояк УПА, який з'являється їм у снах... Сюжет заплутаний, у ньому кілька ліній, які переплітаються, підсвічують одна одну» [7].

«Музей покинутих секретів» – не просто назва твору, яка крок за кроком розкодовується авторкою на сторінках роману, це окрім того ще розкриття секретів – загадок, таємниць, скелетів, що приховані у родинних шафах Гоцинських і Довганів-Ватаманюків, для більшої переконливості письменниці наводить на перших сторінках книги схему родоводів героїв, попри те, що авторка досліджує сімейні трагедії Матусевичів та Бухалових, секрети яких поховані у глибинах історії. Невідомі сторінки української історії та

національно-визвольної боротьби УПА, жахливі наслідки дій КДБ та захватницької політики радянської влади завдяки майстерності та винятковому відчуттю О. Забужко тонкощів людської психології, усі ці «секрети» співіснують у тексті з таємницями жіночої дружби, внутрішнього світу жінки та ідеальним коханням.

За словами Оксани Забужко, у гру створення «секретів» грали дівчатка в Росії, Польщі, Угорщині, Словаччині. Письменниця вважає, що українська гра в секрети походить від часів, коли наші прабабусі мусили від більшовиків ховати ікони, закопуючи їх у землю. Внучки, не знаючи первісного смислу, повторювали цей своєрідний ритуал. Окрім того вона зазначає, що архіви УПА – це ті самі закопані секрети, які хоронилися в бідонах з-під молока, залиті сургучем.

Мотиви, започатковані у попередніх творах О. Забужко, розгорнулися в романі "Музей покинутих секретів" з потужною силою. Дослідники її творчості неодноразово вказували на семантичний та ритмостилістичний зв'язок прозових текстів [8, с. 74]. З огляду на актуалізований мотив сестринства («Дівчатка», «Сестро, сестро» та «Казка про калинову сопілку») по-новому відкривається спорідненість головної героїні Дарини з подругою-художницею Владою та інтуїтивне, часом сповнене міфічності, відчуття Дариною Гельці. Ці героїні пов'язані не лише «дівчачими секретами», мов ланцюг їх поєднує зв'язок між минулим, теперішнім та майбутнім, вони є прикладом перехрещених долей, повторення історії, відплати нащадків за гріхи своїх предків, підтвердженням ідеї, що "множина людських спогадів скінченна". «Наші маленькі життя, накриті скельцями, – як експонати у мамі в музеї. Такий величезний музей покинутих «секретів». А люди по ньому ходять – і навіть не здогадуються, що він там, у них під ногами...» [9, с. 536]. Сюжет роману нагадує кольорову мозаїку, розсип викритих у землі «секретів».

Невизначеним залишається питання жанрової приналежності твору Оксани Забужко. Серед тих, хто розмірковував над проблемою жанру «Музею покинутих секретів» сучасні видатні літературознавці та критики В. Агеева, Л. Плющ, Р. Семків, Т. Тебешевська-Качак та інші, вони відзначають, що поняття «роман» є завузьким, а поняття «сага» не є всеохоплюючим, коли дослідники намагалися визначитися з жанровою структурою твору та підбирали для нього «відповідне місце на полиці» серед історичного епосу, романів про УПА, родинної саги, романів про любов чи психологічних романів, кожного разу всі ці визначення потребували розширення, доповнення, уточнення. Так, літературознавець Тетяна Тебешевська-Качак пропонує розглядати «Музей покинутих секретів» «як роман-систему, побудовану не так з окремих образів-персонажів, сюжетних ліній-подій, як на тих взаємозв'язках, що спостерігаються між ними на експліцитному та імпліцитному рівнях тексту, виявляються у тематичних та проблематичних вузлах, відлунюють в інтертекстуальних акцентах, літературних та історичних ремінісценціях, у

фрагментах архетипної пам'яті та фольклорних екстраполяціях. Власне саме ці зв'язки і надали романові смислу і ваги» [10].

Рецензуючи «Музей покинутих секретів», Леонід Плющ відзначив можливість виявлення відповідностей між романом О. Забужко і знаковими творами світової літератури. У своєму відгуку він підкреслює: «це не лише кількість і якість прочитаного й освоєного. Світова культура в авторки вже «в пальцях» (той самий англійський газон, що потребує сотень років плекання.) Але й до діалогу з попередниками й сучасниками Забужчин жанр неможливо звести. Так, Джойс, Достоевський, Т. Манн, поліфонія, карнавал тощо. Але «Музей» – Забужчин жанр. Персональний, як персональні її поліфонія, карнавал і потік свідомості» [4].

Сама письменниця в інтерв'ю «Німецькій хвилі» підкреслює: «Я вже чула порівняння і з Райнгардом Ірглем – німецьким автором, знаним своєю також надзвичайно складною мовою, який також заклопотаний проблемою пам'яті травм – історичної пам'яті німецького народу. Завдання письменника – не надто перейматися тим, з ким його порівнюють чи ким його хочуть бачити, а намагатися бути самим собою» [3].

Серед великої кількості відгуків на «Музей покинутих секретів» окремою групою стоять такі, автори яких ставлять за вину авторці зловживання гламуром, брендовістю, надмірною сексуальністю та проявами жіночої фізіології. За словами Василя Костюка, О. Забужко написала «перший український великий текст, написаний у стилі порногламуру». Під порногламуром він розуміє «сплав чуттєвості, стильності та брендовості. Героїня – сексапільна розкута жінка, і весь сюжет крутиться навколо різних проявів її сексапільності. Одним із таких проявів є дотримання нею стандартів поведінки вільної жінки і, що важливо для жанру, підкреслене носіння брендових речей» [13].

Василь Костюк акцентує увагу на тому, що О. Забужко, наслідуючи стильові принципи порногламуру, змальовує зовнішні дані головних героїв суто гламурними: вони неодмінно мають бути надзвичайно вродливими. «Власна врода хвилює навіть Дарину, годі вже казати про всіх без винятку осіб чоловічої статі; в Адріана, на відміну від більшості чоловіків, щонайменше немає зайвої ваги, а ще він має напрочуд гарні руки та високий зріст» [13]. За словами Жана-Марі К'юбільє: «Література порногламуру мусить, щоби стати успішною, стати не лише сексуальною, а й технологічною і "маркетологічною": крім доброго володіння ремеслом, вміти безпомилково визначити "гарячі" теми, подавати їх у вигляді неодмінно захоплюючої – гостросюжетної, сентиментальної, моторошної історії» [14, с. 144].

У статті «Националистический реализм» Василь Геросін відзначив антиросійську спрямованість «Музею покинутих секретів», та одразу роз'яснив причину такого розуміння роману, згідно переконань В. Геросіна: «Это антироссийская книга, читатель. И тут нечего пугаться и стесняться: независимость бывших республик строится на отрицании прежнего опыта; а то,

что советское до сих пор равно российскому, – за это мы должны укорять прежде всего самих себя. Это роман-поучение и предупреждение. Он учит тому, как правильно Родину любить, при чем любовь физическая и любовь к Родине неотделимы» [15]. На думку Забужко, ми й досі продовжуємо жити в українській радянській соціалістичній республіці, в нас не вироблено єдиного національного наративу, коли ведеться про повоєнну історію країни.

Незаперечною перевагою цього роману більшість дослідників вважає мову, особливу забужчину складну мову, яка насичена неологізмами, галицизмами, віднайденими метафорами. «Язык романа – одно из многих его достоинств», – відзначає Юрій Володарський. На його думку ця книга про вірність собі, про пам'ять, поховану під товстим культурним шаром плідної землі, з якої виростають новітні міфи на рівні з фальсифікаціями [16].

Підводячи підсумки слід зазначити, що на нашу думку, роман О. Забужко «Музей покинутих секретів» – один із перших зразків української сучасної жіночої прози, який представляє собою розгорнуту історико-суспільну панораму буття з майстерно по-жіночому виписаним світом жінки. На підтвердження жіночого авторства та письма свідчить жіноча модель образної системи роману, особливості жіночого світосприймання, емоційність, зображення відомих лише жінці відчуттів вагітності, жіночої солідарності, сприймання чоловіків. Жінка в романі постає перед нами у різних іпостасях, серед яких присутні «парні» образи: жінка-мати – вагітна жінка, сучасна успішна woman та «кохана дівчинка Лялюся», жінка-художниця та «жінка-войовниця», але цим переліком не вичерпується галерея жіночих образів роману.

Притаманні лише О. Забужко особливості її авторського стилю та манера письма у цьому романі проявляються чітко, послідовно та виразно. Погоджуючись з Т. Тебешевською-Качак [10], відзначимо, що не можна назвати конструктивною критику, яка, наприклад, дорікає авторці за великий обсяг книги або недоречне зловживання фізіологічними та еротичними елементами, вказує на закомплексованість письменниці. Оксана Забужко, незважаючи ні на що залишається сама собою, не зраджує своїй творчій манері. Цей роман став підтвердженням невичерпного запасу письменницького таланту, внутрішніх ресурсів та оригінальності художнього бачення, результатом якого є поява нових образів сильних жінок-героїнь, які пережили кризу національної та тендерної ідентичності, які зможуть змінити багато чого в цьому світі для себе та своєї країни.

Література

1. Зборовська Н. Перцепція феміністки у західноєвропейському Дискурсі та українському письмі / Н. Зборовська // Слово і Час. - 2005. - № 2. - С. 53-62.

2. Шевчук Л. Оксана Забужко про розкіш, новий роман і гру / Л. Шевчук // Правда життя. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/culture/2009/12/28/36407>
3. Вовк А. Оксана Забужко: «Завжди хотіла написати роман, який був би рівновеликий життю» / А. Вовк // «Німецька хвиля» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.telekritika.ua/daidzhest/2010-10-18/56679>
4. Плющ Л. Чари з країни 03 / Л. Плющ // Літакцент. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://litakcent.com/2010/01/25/chary-z-krajiny-oz.html> (12.01.2013)
5. Семків Р. Вісім повчальних монологів / Р. Семків //■ Тиждень. [Електронний ресурс].-Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Publication/3506/PrintView>
6. Павличко С. Виклик стереотипам: нові жіночі голоси в сучасній українській літературі / С. Павличко // Павличко С. Фемінізм. - К.: Основи, 2002. - С. 181-187.
7. Зьобро О. О. Забужко: «Музей покинутих секретів» - роман про минуле, яке не минає» / О. Зьобро // Високий замок газета. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://archive.wz.lviv.ua/articles/79531>
8. Голобородько Я. Сексментальна траєкторія Оксани Забужко / Я. Голобородько // Слово і час. - 2009. - № 12. - С. 74-79.
9. Забужко О. Музей покинутих секретів / О. Забужко. - К.: Факт, 2009 - 832 с.
10. Тебешевська-Качак Т. Історія, що стає літературою у стилі Оксани Забужко / Т. Тебешевська-Качак // Буквоїд. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://bukvoid.com.ua/reviews/books/2010/02/09/083513.html>
11. Улюра Г. Коронована сила жіночої руки, або про тих, хто "пише іншу прозу" / Г. Улюра // Слово і Час. - 2005. № 3. - С. 65-71.
12. Гундорова Т. Український літературний постмодерн / Т. Гундорова. - К.: Критика, 2005. - 264 с.
13. Коспок В. Дискурс ненависти в оболонці порногламуру / В. Костюк // Критика. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://krytyka.com/cms/front_content.php?idart=949
14. К'юбільє Ж.-М. Порногламур / Ж.-М. К'юбільє. - К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2009. - 169с.
15. Геросин В. Националистический реализм / В. Геросин // Новая Газета. [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.novayagazeta.ru/arts/48514.html>
16. Володарский Ю. Своя правда / Ю. Володарський // Частный корреспондент. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.chaskor.ru/article/svoya_pravda_l6168

Аннотация

В статье рассматривается роман О. Забужко «Музей покинутых секретів» в свете современной литературной критики. Выделяются основные варианты определения жанра произведения О. Забужко, исследуются наиболее показательные отзывы и рецензии, посвященные особенностям структуры романа, направленные на поиск и проведение параллелей с образцами мировой литературы, выделяющие отличительные черты стиля и манеры письма автора.

А.В. Давыдова. Роман О. Забужко «Музей покинутых секретів» в свете литературной критики.

Ключевые слова: жанр, женское письмо, женский образ, О. Забужко, идентичность.

Анотація

У статті розглядається роман О. Забужко «Музей покинутих секретів» у світлі сучасної літературної критики. Вирізняються основні варіанти визначення жанру твору О. Забужко, досліджуються найбільш показові відгуки та рецензії, присвячені особливостям структури роману, спрямовані на пошук та проведення паралелей зі взірцями світової літератури, а також ті, що виокремлюють відмінні риси стилю та манери письма авторки.

А.В. Давидова. Роман О. Забужко «Музей покинутих секретів» у світлі літературної критики

Ключові слова: жанр, жіноче письмо, жіночий образ, О. Забужко, ідентичність.

Summary

The article deals with O. Zabuzhko's novel «Музей покинутих секретів» in the light of contemporary literary criticism. The main definitions of the genre of O. Zabuzhko's work are considered, the most outstanding reviews and references devoted to the peculiarities of the novel structure, dedicated to the search and finding of the parallels with the prominent examples of world literature which emphasize distinguishing features of the author's style and manners of writing are investigated.

A. Davydova. O. Zabuzhko's novel «Музей покинутих секретів» in the light of literary criticism

Key words: the genre, women's writing, women's character, O. Zabuzhko, identity.

Статья прорецензирована и рекомендована к печати д. филол. наук, проф. Гусевым В.А.